

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

MODERN APPROACHES TO THE FORMATION OF PATRIOTISM IN HIGH SCHOOL STUDENTS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

У статті проаналізовано поняття патріотизму. Зроблено аналіз змісту освіти закладів загальної середньої освіти стосовно питання патріотичного виховання старшокласників у закладах загальної середньої освіти. Виявлено, що питанням формування патріотичної культури не приділяється належної уваги: окремі аспекти формування патріотичної культури, почуття патріотизму представлені в різних навчальних гуманітарних дисциплінах фрагментарно. З'являється необхідність вирішення цілого ряду актуальних проблем створення дидактично обґрунтованих дисциплін, оволодіння змістом яких сприяє формуванню патріотичної культури старшокласниками.

Встановлено, що патріотизм – одна з найважливіших громадянських якостей всебічно розвинутої особистості. Старшокласники повинні мати почуття гордості за свою Батьківщину, свій народ, бути причетним до його минулого та майбутнього. Багато чого в цьому питанні залежить від закладів загальної середньої освіти.

Виявлено, що традиція є єдністю іпостасей, що забезпечують її нев'янущу свіжість та живучість. Вона виступає як: метод фіксації та збереження соціально значущого досвіду; спосіб передачі знайденого, перевіреного та закріпленого соціального досвіду; спосіб задання ідентичності людини, що дозволяє чітко віднести себе до певної культурної та етнічної спільноти та відрізнити «своїх» від «чужих»; методу діалогу «нового» зі «старим». У цій іпостасі традиція є не механізмом консервації старого, блокування новачків, а механізмом взаємного приточування, стикування нового зі старим – процес, в ході якого обидва учасники діалогу шукають компроміс, жертвують якимись моментами задля досягнення максимального соціокультурного потенціалу обох сторін.

Встановлено, що основними блоками у структурі моделі формування патріотичної культури старшокласників є: мотиваційно-цільовий; змістовно-операційний блок; організаційно-управлінський блок; діагностичний блок.

Виявлено, що патріотичне виховання має низку завдань: любов до своєї Батьківщини – України; український патріотизм, у якому поєднуються почуття громадянина України (готовність служити й захищати Батьківщину) з любов'ю до малої Батьківщини (рідного міста, села); любов до рідного краю, її мови, історії та культури; повага до українського народу, усвідомлення його ролі у формуванні та розвитку української державності тощо.

Ключові слова: сучасні підходи, національна свідомість, старшокласники, патріотичне

виховання, заклади загальної середньої освіти, традиції, Батьківщина.

The article analyzes the concept of patriotism. An analysis of the content of education in institutions of general secondary education was made in relation to the issue of patriotic education of high school students in institutions of general secondary education. It was revealed that due attention is not paid to the formation of a patriotic culture: certain aspects of the formation of a patriotic culture, feelings of patriotism are presented fragmentarily in various educational humanitarian disciplines. There is a need to solve a number of urgent problems of creating didactically grounded disciplines, mastering the content of which contributes to the formation of patriotic culture by high school students.

It has been established that patriotism is one of the most important civic qualities of a comprehensively developed personality. High school students should have a sense of pride for their Motherland, their people, be involved in its past and future. Much in this matter depends on the institutions of general secondary education.

It was revealed that tradition is a unity of hypostases that ensure its un fading freshness and vitality. It acts as: a method of recording and preserving socially significant experience; the way of transferring the found, tested and consolidated social experience; a way of defining a person's identity, which allows one to clearly attribute oneself to a certain cultural and ethnic community and distinguish "ones" from "others"; method of dialogue between the "new" and the "old". In this guise, tradition is not a mechanism for preserving the old, blocking innovations, but a mechanism for mutual sharpening, joining the new with the old – a process in which both participants in the dialogue seek a compromise, sacrifice some moments in order to achieve the maximum socio-cultural potential of both parties.

It was established that the main blocks in the structure of the model of formation of the patriotic culture of high school students are: motivational and target; content-operational block; organizational and management unit; diagnostic block.

It was found that patriotic education has a number of tasks: love for one's Motherland – Ukraine; Ukrainian patriotism, which combines the feelings of a citizen of Ukraine (willingness to serve and protect the Motherland) with love for the small Motherland (hometown, village); love for the native land, its language, history and culture; respect for the Ukrainian people, awareness of their role in the formation and development of Ukrainian statehood, etc.

Key words: modern approaches, national consciousness, high school students, patriotic upbringing, institutions of general secondary education, traditions, Motherland.

УДК 37.025.7
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/60.39>

Шинкаренко В.В.,
канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної
та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Дніпровська академія
неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Патріотичне виховання учнівської молоді, безперечно, завжди було одним з основних завдань закладів загальної середньої освіти, адже

старший шкільний вік – найвідповідальніша пора для розвитку суспільно важливих цінностей, громадянськості, патріотизму та формування активної громадянської позиції. Патріотичне виховання

розглядається нами як процес поступового та безперервного формування у старшокласників любові до своєї Батьківщини.

Нині патріотичне виховання у закладах загальної середньої освіти є одним з основних напрямів. Цьому посприяло чимало чинників: соціально-економічна ситуація в державі; поширення засобами масової інформації думки про «неправильний» шлях розвитку України; відсутність загальнодержавної базової ідеології.

Ми вважаємо, якщо викладач, класний керівник у щоденній роботі працюватиме в даному напрямку, то це уможливить виховати переконану, благородну, готову до подвигу учнівську молодь – патріотів своєї країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналізуючи наукові праці, ми бачимо, що значущість та актуальність формування активної громадянської позиції у закладах загальної середньої освіти займає одну з найважливіших щаблів у розвитку громадянина і патріота своєї Батьківщини. Старшокласник має навчитися відрізнити хороше від поганого, пишатися спадщиною своїх предків, поважати та шанувати традиції свого народу, любити свою землю та Батьківщину, а як наслідок цього проявляти активність у суспільно значущому житті Держави.

Значний внесок у розробку проблем патріотизму зробили такі вчені як: М. Башмет, Г. Ващенко, Вишнівська, Г. Винниченка, Г. Гуменюк, Б. Грінченка, І. Дзюбенко, Н. Новікова, С. Русової, Г. Сквороди, М. Стельмаховича, І. Франка, К. Чорна, Н. Якушко та інші. Аналіз поглядів цих дослідників показує, що патріотизм завжди розглядався як невід'ємний спосіб буття громадянина України, однією з основ життя українського суспільства, що має велике значення для її подальшої долі. Він зароджується в людини спочатку як почуття, а потім формується як ідея

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз змісту освіти закладів загальної середньої освіти показує, що питанням формування патріотичної культури не приділяється належного уваги: окремі аспекти формування патріотичної культури, почуття патріотизму представлені в різних навчальних гуманітарних дисциплін фрагментарно. З'являється необхідність вирішення цілого ряду актуальних проблем створення дидактично обґрунтованих дисциплін, оволодіння змістом яких сприяє формуванню патріотичної культури старшокласниками.

Почуття патріотизму не є даром, з яким людина приходить у світ. Являючи собою складне духовне явище, воно йде своїм корінням у красу природи, що відкриває красу рідної мови, уклад сімейного життя. Старшокласники мають брати участь у прикрашанні малими справами своєї малої Батьківщини, усвідомлювати свій зв'язок з родом, що

йдуть у глибину віків, славними справами предків. А вже ставши дорослим, людина починає служити своїй Батьківщині (ЗСУ, вибране поприще, продовження роду тощо).

Мета статті дослідити сучасні підходи до формування патріотизму у старшокласників закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Особливого значення в процесі формування патріотизму належить традиції, що переживається як жива тканина народного життя, що сягає своїм корінням в глибинні пласти її самої організації.

На думку А. Березіна, патріотизм – одна з найважливіших громадянських якостей всебічно розвиненої особистості. Старшокласники повинні мати почуття гордості за свою Батьківщину, свій народ, бути причетним до його минулого та майбутнього. Багато чого в цьому питанні залежить від закладів загальної середньої освіти [1, с. 23].

Техногенний тип цивілізації, породив у людині найбільшу оману, згідно з якою традиції – доля минулого, релікт стадій історії, що пішли.

Зворотною стороною цього феномену є переконання «освіченою» молоді, що досвід батьків не важливий їх дітям, і – як наслідок – не усвідомлена ворожість до старшого покоління.

Традиція постає як відкритий культурою надійний спосіб кодування, зберігання та передачі новим поколінням соціально значущого досвіду. Вона виникає в умовах нерозвиненості господарської діяльності як спосіб закріплення випадково знайдених у готівковому виробничому, технологічному, військовому, соціокультурному досвіді ефективних рішень.

Як зазначає В. Шинкаренко [4, с. 98], традиція є єдністю іпостасей, що забезпечують її невідчужуваність та живучість. Вона виступає як:

- метод фіксації та збереження соціально значущого досвіду;
- способу передачі знайденого, перевіреного та закріпленого соціального досвіду. Механізм закріплення цієї іпостасі традиції, оформлені в архаїці, базуються на активному залученні до осягнення традиції вже в дитинстві, коли життя людини багато на емоції, що забезпечують міцне закріплення її змісту на екзистенційному рівні;
- способу задання ідентичності людини. Система традицій постає як матриця, що дозволяє чітко віднести себе до певної культурної та етнічної спільності та відрізнити «своїх» від «чужих»;
- методу діалогу «нового» зі «старим». У цій іпостасі традиція є не механізмом консервації старого, блокування новацій, а механізмом взаємного приточування, стикування нового зі старим – процес, в ході якого обидва учасники діалогу шукають компроміс, жертвують якимись моментами задля досягнення максимального соціокультурного потенціалу обох сторін.

Хочемо зазначити, що потужним каналом виховання патріотизму виступає спорт, що створює можливість пережити учасникам і глядачам патріотичне почуття причетності до історії школи, університету, регіону, країни. Ритуали та церемонії, нерозривно пов'язані зі спортом (відкриття та закриття змагань, спартакіади, чемпіонатів, нагородження, що супроводжуються врученням кубків, медалей, підняттям державних прапорів, виконання гімнів тощо), несучи в собі потужний емоційно-естетичний компонент, все це здатне надати глибокий вплив на моральний бік духовного світу особистості, пробудити та посилити почуття патріотизму.

На думку П. Кухаренка, ідея формування патріотичної культури старшокласників є не просто відображенням тенденції розвитку сучасного суспільства, а й стимулює пошук способів та засобів формування патріотичної культури у процесі професійної підготовки. Ми вважаємо, що патріотична культура як процес включає і пізнання старшокласником самого себе, як суб'єкта навчально-виховного процесу, проектування свого власного життя, готовність до оволодіння та примноження патріотичного досвіду минулого та сьогодення. Сучасне уявлення про процес формування патріотичної культури старшокласників складається на основі теоретичних та експериментальних дослідження процесу професійної підготовки майбутніх спеціалістів [2, с. 169].

Як стверджує Г. Назаренко [3, с. 52], основними блоками у структурі моделі формування патріотичної культури старшокласників є:

- мотиваційно-цільовий блок – забезпечує формування чутливо-емоційного компонента патріотичної культури і включає все різноманіття цілей, починаючи зі стратегічних і закінчуючи тактичними;

- змістовно-операційний блок – забезпечує формування когнітивного компонента патріотичної культури та орієнтований на засвоєння базових знань, понятійного апарату, накопичення теоретичного матеріалу, розвиток мислення, здібностей студентів до саморозвитку;

- організаційно-управлінський блок – забезпечує формування діяльнісного компонента патріотичної культури.

- діагностичний блок – забезпечує оцінку сформованості рівнів патріотичної культури студентів.

В. Шинкаренко наголошує, що патріотичне виховання має низку завдань:

- любов до своєї Батьківщини – України;
- український патріотизм, у якому поєднується почуття громадянина України (готовність служити й захищати Батьківщину) з любов'ю до малої Батьківщини (рідного міста, села);
- любов до рідного краю, її мови, історії та культури;

- повага до українського народу, усвідомлення його ролі у формуванні та розвитку української державності тощо [5, с. 539].

Принципами патріотичного виховання є:

- зміцнення єдності та цілісності України;
- облік у вихованні специфіки різних категорій населення;
- збереження та розвиток дружніх відносин з країнами ЄС;
- синтез у вихованні загальнолюдського, громадянського, національного та патріотичного тощо.

Принципи патріотичного виховання на думку В. Шинкаренка, є взаємопов'язаною, цілісною системою, дотримуючись якої вчителі роблять можливим дієве виконання цілей та завдань виховання, реалізують у педпрактиці зміст виховання та освіти за неухильної умови координування суспільством та державою діяльності освітніх організацій та установ культури, засобів масової інформації, громадських організацій з патріотичного виховання. Для справжньої демократичної держави необхідно, щоб кожна людина здійснювала свою громадянську місію, а тут уже не можна обійтися без шкільного виховання, без формування активної громадянської позиції [6, с. 12].

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що:

- По-перше, культуру патріотизму можна розглядати не лише як засіб оновлення змісту педагогічної освіти, а і як механізм приведення його у відповідність до вимог цього часу.

- По-друге, культура патріотизму дозволяє більш конкретно визначити логіку розвитку значущих у патріотичному вихованні знань і умінь, що відповідають поняттю компетентної особистості в сучасному світі.

- По-третє, важливе значення має сформованість світоглядної та патріотичної позицій педагога, що являють собою комплекс поглядів на світ, самого себе, інших людей, ставлення до змін, що відбуваються в суспільстві та державі, ставлення до своєї професії, до свого внутрішнього стану. Усі зазначені параметри відбиваються як на виховного процесу, а й, зрештою, на формуванні патріотичної самосвідомості особистості кожного учня. Це означає, що саме культура патріотизму як одна з базових цінностей педагога визначає вибір засобів та методів патріотичного виховання.

- По-четверте, освоєння культури патріотизму, як основоположного компонента професіоналізму педагога, є механізмом створення якісно нової моделі педагога додаткової освіти дітей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної свідомості. К : Практична психологія та соціальна робота, 2007. 56 с.

2. Кухаренко П. М., Резнікова О. О. Формування громадської позиції сучасної молоді. Україна на зламі тисячоліть – 20 років незалежності (1991–2011) : зб. наук. пр. Редкол : Кобець А.С. (відп. ред. та ін.) Д : Вид-во «Придніпров'я», 2011. Вип. 3. С. 169–174.

3. Назаренко Г. А. Етнічна і національна свідомість у контексті міжетнічних відносин в умовах української державності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Вип. 8. К., 2005. С. 52–57.

4. Шинкаренко В. В., Клімова Л. В., Виноградова О. М., Писарєва Л. В. Патріотичне виховання дітей та учнівської молоді на матеріалах етнохudoжньої культури. *Науковий журнал «Інноваційна*

педагогіка» Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Випуск 30. Том 2, 2020р. С. 98–101.

5. Shynkarenko V., Perederij O., Bezena I., Velykodna Y., Miroshnychenko A. Educational potential of and communication technologies in patriotic education of students. *Revista Praxis Educacional, Vitoria da Conguista*, 2020. v. 16, №37. p. 539–552 URL: <https://periodicos2.uesb.br/index.php/praxis/article/view/6404>

6. Sahuichenko V., Bezena I., Perederij O. State policy on the formation of students' civic and social competences in conditions of educational reform. *Educ. Form., Fortaleza*, v.5, n.3,p.1-22, set./dez. 2020 URL: <https://doi.org/10.25053/redufor.v5i15set/dez.3080>